

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MUSTAQIL IJODIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Muxammadiyeva Dinora Tursunpo'latovna
TISU 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda mustaqil ijodiy faoliyatni rivojlantirish metodikasi haqida batafsil to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, mustail, ijod, faoliyat, rivojlantirish

Nima uchun o'quvchilarda nostandart fikrlashni shakllantirish muhim hisoblanadi?

Nostandart fikrlash o'quvchilarning tajribalarini, harakatlarini, voqealarni yangi va shaxsan mazmunli talqin qilishlarini qo'llab-quvvatlash orqali ularning ilmiy qiziqishi va yutuqlariga, o'z-o'zini anglashi va ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Sinfдан tashqari, ijodiy fikrlash o'quvchilarga doimiy va tez o'zgaruvchan dunyoga moslashishga yordam beradi. O'quvchilarning ijodiy fikrlashlarini qo'llab-quvvatlash ularga o'zlari yashayotgan jamiyatning bugungi va kelajakdagi ishchilari sifatida rivojlanishiga hissa qo'shishga yordam beradi: dunyodagi turli tashkilotlar va jamiyatlar yuzaga kelayotgan murakkab muammolarni hal qilish uchun innovatsiyalar va bilimlarni yaratishga tobora ko'proq tayanib, jamoaviy uyushma sifatida innovatsiyalar va ijodiy fikrlashga ahamiyat bermoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchisini nostandart faoliyatini ob'yektiv va ilmiy asosda nazorat qilish va baholash vazifasini hal qilish, bu sohada rivojlangan davlatlar to'plagan tajribaga tayanib ish ko'rishni taqozo etadi. Ilmiy-pedagogik adabiyotlar, dissertatsiyalar va avtoreferatlarni o'rganish orqali o'quvchi nostandart faoliyatini nazorat qilish va baholashning quyidagi usullari bayon qilingan edi:

1-5 – ballik an'anaviy tizim; 2. 12-ballik tizim; 3. 100-ballik yoki ko'p ballik tizim; 4. Testlar o'tkazish; 5. Reyting – xolis baholash tizimi.

Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nostandart faoliyatini, sifatini, qobiliyatini, bilimdonlik faoliyatini nazorat qilish va baholashda test usulidan foydalanish qulaylik va samarali normalarni berishi mumkin:

1. zaruriy jihozlar va tavsiyalarning odiyligi;
2. test o'tkazish jarayonida olingan natijalarni o'sha zahotiyiq qayd qilish mumkinligi;
3. tekshirilayotgan guruhlar bilan yakka va yalpi tartibda test o'tkazish imkoniyatlarining ko'pligi;

4. nazorat o'tkazilishi jarayonida olingan ma'lumotlarni matematik jihatdan qayta ishlash, umumlashtirish va xulosalashning mavjudligi;
5. qisqa vaqtda keng ko'lamda test o'tkazish imkoniyatlarining mavjudligi;
6. test topshiriqlarining aniqligi, keng mazmunligi;
7. qisqa nomlanishi, o'rganilgan bilimlarni, ko'nikma va malakalarni takrorlashi va yangi ma'lumotlar bera olishi, nostandart faoliyatni ilmiy uslubiy va nazariy jihatdan asoslanishini bildiradi.

Yuqoridagilar bilan bir qatorda test sinov usuli o'quvchilarning bilimi hamda nostandart faoliyatini tahlil qilish va tekshirish ko'lamining boshqa baholash mezonlariga nisbatan keng qamrovligi bilan ham tavsiflanadi. Tekshirilayotgan ob'yektda nazariy bilimlarni o'zlashtirish darajasini namoyon qilish bilan cheklanmasdan, balki turli xil umumtexnologik, xususiy va kasbiy malaka, ko'nikmalar-ning shakllanish darajalarini ham aniqlay olish imkoniyatlariga ega bo'lishi lozim.

Test - psixologik ma'noda uning bajarilishiga qarab, o'quvchining psixologik, shaxsiy sifatlari xususida hukm chiqarish vositasidir. Pedagogik ma'noda esa o'quvchilarning o'quv materialiy yoki o'quv fanini o'zlashtirish darajasini tekshirish vositasi hisoblanadi.

Shu o'rinda test shakllari va ulardan foydalanish haqida ma'lumot keltirib o'tmoqchimiz. Testning rivojlanish tarixi va uning ijobiy tomonlari, test (ingl. - sinov) birinchi marta 1864 yilda Buyuk Britaniyada J.Fisher tomonidan ta'lim oluvchilarning bilim darajasini tekshirish uchun qo'llanilgan. Test sinovlarining nazariy asoslarini keyinchalik ingliz psixologi F.Gamelton ishlab chiqdi. Test sinovlari dastlab psixologiya fani doirasida rivojlandi. XX asr boshida esa test sinovlarini ishlab chiqishda psixologik va pedagogik yo'nalishlar bir-biridan mustaqil ajrala boshladi. Pedagogik test sinovlari birinchi marta amerikalik psixolog E. Torndayk tomonidan yaratilgan. Psixologiya va pedagogikada test sinovlarining rivojlanishi matematik uslublar ham qo'llashni taqozo qildi. Bunday uslublar o'z navbatida testlarni ishlab chiqishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida test sinovlariga talabalarning o'quv qobiliyatlarini baholash vositasi sifatida qarash ancha kuchaydi.

Aynan shu davrdan boshlab test sinovlari ikki asosiy yo'nalish: aqliy (intellektual) rivojlanish darajasini aniqlash testlarini yaratish va qo'llash hamda ta'lim oluvchilarning o'qish qobiliyatlarini va bilimlarini baholashga mo'ljallangan pedagogik testlarni yaratish va ulardan foydalanish sohalari rivojlana boshladi. Test tuzuvchilar turli odamlarda ta'sirga javob berish vaqti bir xil emasligini aniqladilar,

bu esa odamlarning aqliy qobiliyatlarini o'rganish zarurligi va turli darajadagi testlar yaratish usuli bo'yicha amaliy ishlar olib borish lozimligiga olib keladi.

Test sinovlarining asosiy maqsadi: ham o'tilgan darslarni o'zlashtirish darajasi to'g'risida, ham navbatda o'rganilishi lozim bo'lgan dars hajmi to'g'risida o'qituvchiga axborot berish; o'qituvchiga o'qitish uslubini tanlashda yordam berishdan iborat deb hisoblangan. O'quvchilar bilimlarini baholashning turli usullarini tahlil etib, testlarni guruhlariga ajratishga ham urinib ko'rilgan.

CH.Grin (1926) o'zining «Тест нового типа» (Yangi turdagi test) nomli monografiyasida ilgari yaratilgan va ishlatib ko'rilgan testlarning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilib quyidagi tavsiyalarni berdi. Test sinovlari uchun mo'ljallangan material hajmini aniq belgilash va uning tarkibidagi eng muhim qismlarini ajratib olish; mazkur material uchun test sinovlarining eng maqbul shaklini tajriba yo'li bilan aniqlash; talabalarning test sinovlari vaqtida javob berishlari o'rtacha tezligi to'g'risidagi amaliy ma'lumotlarni e'tiborga olgan holda, test sinovlarining davom etish vaqtini belgilash; test sinovlardagi fikrlarni bayon qilinish tilining to'g'riligini va mantiqqa muvofiqligini tekshirish; topshiriqlarni murakkabligi ortib borish tartibida joylashtirish, to'g'ri va noto'g'ri javoblarning doim bir navbatda almashinishiga yo'l qo'ymaslik. CH.Rassel test sinovlarining natijalarini o'rganishni davom ettirib, test sinovlarining maqsadi to'g'risidagi savolga javob berishga erishdi. Rasselning fikricha, test sinovlarining maqsadi talabalarning bilimlarini baholash yoki ularning aqliy rivojlanishi darajasini aniqlash bilan cheklanmaydi va testlarni quyidagi hollarda:

- qaysi materialdan boshlab o'rganish zarurligini ta'minlashda;
- talabalarni guruhlariga taqsimlashda;
- o'qitish jarayonida sodir bo'ladigan qiyinchiliklarni oldindan aniqlashda;
- shuningdek, mamlakatning turli hududlaridagi o'quv yurtlarida muayyan yosh davridagi yoshdagi o'quvchilarning yutuqlarini taqqoslashda qo'llash mumkin.

Inson erishgan yutuqlarni xolisona baholash uchun testlashtirishdan ommaviy suratda foydalanish, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda test sanoati va testlar bozorini vujudga keltirdi. AQSHda to'rt yuzdan ortiq markaz o'zaro raqobat ostida turli-tuman testlarni ishlab chiqmoqdalar. SHuningdek, testlarni tuzish va ularni qo'llash bo'yicha yaxshi mutaxassisliklar yuqori darajada qadr topganlar. 1992 yilda ular AQSHdagi eng nufuzli 20 ta faoliyat yo'nalishlari ro'yxatida 8-o'rinni egallaganlar. O'ta qadrlanadigan tizimlar bo'yicha tahlil, marketing, sog'liqni saqlash, ekologiya, oziq-ovqat maxsulotlarini taqsimlash va kompyuter texnologiyasi ixtisosliklari esa, tegishli tarzda 15-20-o'rinlarga joylashtirilgan. Mustaqil O'zbekistonda MDH davlatlari ichida birinchi bo'lib, 1993 yildan

testshunoslikdan foydalanishga keng yo'l ochib berildi. Pedagogik testlar keng miqyosda, dastlab o'rta ma'lumot yakunida, oliy o'quv yurtiga kiruvchilarni qabul qilishda qo'llanila boshlandi. Pedagogik testlarning zamonaviy nazariyasi pedagogika, psixologiya, mantiq, o'lchovlar nazariyasi, matematik statistika, matematika, axborot nazariyasi; kibernetika va bir qator fanlarning tutash chegaralarida rivojlanmoqda. SHuningdek, testlar ilmiy asoslangan, eng ishonchli pedagogik o'lchovlar quroli sifatida etirof etilmoqda. Pedagogik testlar insoniyat tafakkuri erishgan muvaffaqiyatlardan biri bo'lib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. SHuning uchun ham kelajak avlod psixologik, pedagogik va kasbiy testlar me'yor bo'lib qolgan davrda yashab, faoliyat ko'rsatadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Mansurova, D.** (2015). Boshlang'ich ta'limda ijodiy faoliyatni rivojlantirish. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. **Isroilov, F.** (2012). Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb qilish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. **Raxmatov, U.** (2018). Ijodiy fikrlash va mustaqil faoliyat: Boshlang'ich ta'limda samarali metodik yondashuvlar. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
4. **Tojiboyeva, N.** (2016). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy yondashuvlarni shakllantirish. Toshkent: Ta'lim.
5. **Xolmatov, Sh.** (2017). Pedagogik texnologiyalar va ijodiy faoliyat: Boshlang'ich ta'limda yangi yondashuvlar. Toshkent: Ma'naviyat.
6. **Zaynalov, M.** (2019). Boshlang'ich sinfda ijodiy faoliyatni qo'llashda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.